

Jöjjetek

1957. augusztus
10. évfolyam 6. szám.

BIZALOM

Sok nyugati szakértő szerint Oroszország és általában a kommunizmus történetére különösen jellemző az a mély, ösztönös bizalmatlanság, melyet a kommunisták a nyugati világgal szemben mutatnak. Ugyanaz a szó, ugyanaz a fogalom gyakran egészen mást jelent náluk, és egészen más következményekkel jár, mint a Nyugaton. Több más faktor mellett éppen ez a bizalmatlanság is magyarázza — gyakran bizony ezek vérebe kerülő — „szélségeiket”, kegyetlenkedéseiket, kiszámíthatatlan magatartásukat. Az adott szót megsejthetik (szerintük), hiszen — valahogy így kell, hogy gondolkozzanak, ha egyáltalán gondolkoznak erkölcsi problémákon — tartalma ugyanis más, mint a nem-kommunisták gondolják; akik mind együttvéve és egyszerre sötét és megbízhatatlan kapitalisták és fasiszták.

Ezzel szemben a demokrácia egyik iratlan alaptörvénye a bizalom. Nincs igazi szabadság ott, ahol nem uralkodik kölcsönös bizalom a politikai ellenfelek között. Nem volna szabad hordoznunk sem a megvetés, sem a nemzeti vagy személyeskedő felháborodás fegyverét. A demokrácia, korrupció és anarchia lép az igazi demokrácia helyébe, ha odáig fajul a harc, hogy nem tudunk többé hinni a másik párt jóindulatában.

A kölcsönös bizalom feltételezése a demokrácia egyik legszebb vonása és egyben egyik legnagyobb gyengesége is. Totalitáris uralomra törekvő csoportok aljasan kihasználhatják a többiek jóhiszeműségét, a mindenki számára ilmdőn — önfegyelem és bizalom feltételezésével — biztosított szabadságot. Éppen ezért nemcsak a keresztyének, de minden igaz demokratának is nem csupán tisztának és szelidnek, de ravasznak, okosnak is kell lennie, ahogy a Biblia mondja. Az említett „hátrány” ellenére ezt az utat kell választanunk, és amit fentebb mondtunk, csak félig igaz: a demokrácia nemcsak szép és egyben gyenge, hanem erejét részben éppen ebből a gyengeségéből meríti. Nyitva áll mindenki előtt, és ez a nyittság, ha veszélyes is, végső fokon, akár a becsület, jobban „fizet” Isten és ember előtt minden bizalmatlanságnál és mesterkedésnél. Csak látszatra azonos a demokrácia vajmiféle ábrándozó don-quistoteizmusával, utópiával; lényegében egészen más: véget nem érő, nehéz, de szép harc, önmagunkal és másokkal, a demokratikus bizalomért, tisztaságért.

Lapunk keresztyén szelleme nekünk is ezt az utat írja elő. Tudjuk, hogy nem minden olvasónknak tetszik minden cikkünk szerzője. Más lap talán, kialakítva a maga sajátos olvasótáborát, beletörődne ebbe, de mi nem. Mint már első számunkban leszögeztük, teret kívánunk adni mindenkinek, aki demokratikus jogaival élni akar és akinek cikke a keresztyén olvasóközönség érdeklődésére számot tarthat. Cikke tartalmi hibáit az írónál jártasabb olvasónak kötelessége megcáfolni, de személyeket nem; a cikkeket és a kritikákat örömmel várjuk a legkülönbözőbb „oldalokról”

olyan „oldalokról”, „oldallaktól” is, akik eddig írásaikkal még nem fordultak hozzánk. Minden egyébben türelmet, keresztyéni szeretetet és demokratikus bizalmat kérünk minden „oldali” olvasótól. Mert csak így lehet, mert így kívánjuk részünket kivenni a nehéz harcból, mely a társadalomban az igazságért és a tisztaságért folyik.

Felelősség

A 20. század diktatúráiban az egyén végzetesen magára maradt. A sors keserű gúnya, hogy e diktatúrák mind éppen az egyén boldogságának a jelszavát írták zászlajukra és ugyanakkor az egyén esik áldozatul zsarnokságuknak. Auschwitz, az orosz internálótáborok, a kirakat-percek, az A.V.O. terrorja mind-mind csak azért íródtak és íródnak véres betűkkel történelmünk lapjaira, mert ezen embermegváltó rendszerekben meghal maga az ember.

Valamennyien ismerjük saját tapasztalatunkból, miként árulja el az ember önmagát a zsarnokság pokoli szorításában csak azért, hogy megmentse a maga vagy szerettei életét. Észbontó körforgás ez, melyből nincs menekvés. Ha egyszer elárultuk önmagunkat, ha egyszer elárultunk másokat, nincs többé visszaút. Az örvényben végül magunk is elmerülünk.

A 20. század diktatúráiban halálos veszedelemben magára maradt ember számára pedig nem marad más hátra, mint leszámolnia önmagával. Ebben a számvetésben mindenki egyedül áll — emberileg nézve. Mert ha miattam és általam mások börtönbe vagy akasztófára kerülnek, mit ér az életem?

Bármiként legyen is, a felelősség elől meg nem szökhetünk. Sem odahaza, sem idekint a szabad világban.

Ma, midőn újra folynak a perek odahaza, melyben egy sarokbaszorított rendszer próbálja újra ráterrorizálni magát a magyar népre, meg kell gondolnunk újra, hogy mi valamennyien minden jogi és erkölcsi törvényen túl és azok felett Isten ítélete alatt állunk. Imáink azok felé szállnak, akik a rögtönítélő bíróságok előtt a pusztaság életükért harcolnak az igaz értelemben vett jog minden védelme nélkül. Ott állnak ők azok előtt, akik a felelősséget magukról le nem moshatják soha.

Ezekkel a gondolatokkal tesszük le a vádlottak — testvéreink — ügyét a kegyelmes Isten kezébe és e gondolatokkal hagyjuk az ítéletet Arra, Aki Ur és Bíró minden ember felett.

KIBÉDI VARGA ÁRON

Fohász 1957-ben

Most, hogy néma egeken feketéllik
a hold,
most, hogy a nap
csak gyilkol,
most, hogy alszik a derék emberek buta
világa,
s csak a gonosz éber,
bakkancsa kattog a síma utakon,
megállunk, Isten, alattad,
nézünk és kiáltozunk
nagy kérdőjelekkel,
keserű szájjal és zörgő emlékekkel
szívünkben.

Isten,
villogó szaharák és rianó légmezők,
fajgató hadnagyok és dögzsagú
zsarnokok
Istene,
éneklő halak és haldokló tigrisek,
kuncogó gyerekek és vacogó
agagtyánok,
ország nélküli királyok,
országos gyilkosok,
öldődő világok
Istene,
megállunk alattad,
megállunk előtted,
s fogcsikorgatva hiszünk Tebenned,
a Te országodat fogcsikorgatva hisszük.

Most, hogy naponta s talán óránként
szállnak fel Hozzád a megkínzott,
golyóktól átrostált lelkek,
most, hogy az ifjú halottak mezein
hirtelen megsokasult a magyar szó,
elnémulunk, Atyánk, és Hozzád
könyörgünk
az élőkért és a holtakért,
az ifjakért az oroszlán barlangjában,
a szűzekért, kiket csak a halál csókol,
és az árvákért, kiket üldöz és beszennyez
a hangtalan nyomor.

Te, a minden és a semmi ura,
a könnyezőké és a kajánul röhögőké,
hörögő hősöké és kivégzőké,
gondolj velünk,
ne feledkezz meg azokról,
akik hiába veszték el,
akik belefűlladtak a szennyes árba,
ne feledkezz meg azokról,
akik bitóra várnak és tarkólövésre,
és a tízezrekről sem, akik némán,
egyre némábban
úsznak és hadakoznak a pokol vizei ellen.
Amen.

Az emigráns lét lényege és sorskérdései¹⁾

Az átmenet mint tartós állapot

Levél egy üldözöthöz, így szól a címe de Saint-Exupéry Antoine egy tanulmányának, amelyben az emigránsok életével foglalkozik. A szóban forgó emigránsok épp most hagyták el hazájukat és útnak indultak egy hajón egy új világ, egy új ország felé, ahol reményességük szerint új életet kezdenek. Az említett tanulmányban ábrázolt emigránsok a magasabb társadalmi rétegekhez tartoznak, egyet-mást magukkal is mentettek, pénzt és ékszereket, ami számukra lehetővé teszi, hogy a hajó elegáns ebédlőjének szépen terített asztalai mellett ülhessenek és élvezhessék az udvarias pincérek kiszolgálását. Az új emigránsok csevegnek egymással, kis történeteket beszélnek el hazájukból, ahonnan éppen elmenekültek és nem felejtik el hangsúlyozni ama munka és ama életforma rangját és fontosságát sem, amelyet hazájukban betöltöttek. Szemeikben öröm csillan fel, ha közös ismerősöket vagy barátokat, vagy legalábbis közös helyeket fedeznek fel elhagyott hazájukban, mert mindez a felfedezés mintegy bizonyítani látszik azt, amit magukról állítottak és ami kevés idővel azelőtt számukra még tényleg élő valóság volt. De a szemeikben felcsillanó örömfény nem tudja elrejteni azt, hogy egy *kísérteties létbe* süllyedtek alá, ahol mindaz, ami nekik eddig megdönthetetlen valóságnak számított, többé már nem létezik, hanem fájdalmas emlékké és vágyálmak tárgyává változott.

Az emigránsok hajója Saint-Exupéry ábrázolásában mint egy kísértetek hajója tűnik fel, ahol csak a dolgozó matrózok és a kötelességtudó, ide-oda száguldó pincérek valóságosak és nem kísértetek. Mert az utóbbiak tényleg azok, amiknek magukat kiadják, míg az utazó emigránsok kísértetekhez hasonlóan, kiszakadva a valóságból, görcsösen olyan dolgokról beszélnek, amelyek már nem léteznek, legfeljebb képzeletükben és álmaikban. A részvét, amellyel ezeket az emigránsokat az őket kiszolgáló hajósok tekintik és kezelik és amely alig érezhetően a hajó atmoszféráját áthatja, tudattalanul is e kísértetiesességnek szól, amelyet az emigránsok magukon hordoznak. A szegény matróz, ki munkáját végzi, önkénytelenül is fölényben érzi magát e kísérteties emberek *látzatvalósága* láttán. — Mely emigráns nem volt exiliuma első idejében hasonló helyzetben? Melyik nem kísérte érthető irigységgel és kívánsággal azoknak az egyszerű embereknek az életét, akiket új lakóhelyén megismert, akik odahaza vannak, otthonaikban laknak és mindennapi munkájuk után járnak? És ki nem volt lényé mélyen megrendülve, mikor az ellenségtől, a háborútól való megmenekülés feletti első öröme után ráeszmélt arra, hogy eltűnt immár a régi ház, eltűntek a régi barátok és rokonok is? Vajon tud-e a hontalan még egyszer gyökeret verni vagy épp hazát találni, ahol boldog biztonságban érzi magát mint egykor a régi hazában? Avagy nem tragikus állapot-e az emigránsok állapota, amely az embereket másodrendű emberekké degradálja és amelyet az emigránsok csak belső gyötrellemmel és valami szégyenérzéssel is hordoznak? Miért menekültek el hondból, hazádból? — szóval meg vádólón lelkében egy benső hang. Miért nem vetted magadra az otthon maradtok sorsát, hogy velük együtt közösen hordozzad az elnyomatás és üldöztetés keresztjét? Vajon nem erkölcsi gyengeség-e elhagyni a hazát, mikor az hajban van, és elmenni messze emigráns gyanánt?

Új fény hull az emigráns lét problémájára, ha Aristoteles állambölcséletére reflektálunk. Aristoteles tana, hogy az ember „zoon politikon”, politikai élőlény, közismert. Normális időben szinte magától értetődőnek tűnt fel, amelynek tudomásulvétele nem okoz izgalmas érdeklődést. Aristotelesnek ez oly szürkének látszó tana számunkra emigránsok számára kínos valósággá, egzisztenciális élménnyé vált. Aristoteles tétele nyomán tudatossá vált bennünk, mióta emigránsok vagyunk, hogy az ember lényegéhez hozzátartozik egy államhoz való hozzátartozás, amely minden politikának az alapja. Az államhoz való tartozás az ember számára nem csak akcidentális jelentőségű, nem csak esetleges, hanem az embernek egy lényeges vonását alkotja, amely nélkül nincs teljes súlyú, valóságos emberi élet. A teljes emberi életéhez hozzátartozik az államban való aktív részvétel, nélkülük az ember lényé elsatnyul. Az egyén az állam nélkül gyenge, vagy éppenséggel ingatag. Igazában jó élet, erényes élet, tökéletes élet nem lehetséges tehát Aristoteles szerint politika nélkül, az államban való részvétel nélkül. Az állam más szavakkal nem pusztán külsőség az emberi életet tekintve, nem individuumok akaratanak elhatározása nyomán támad, mint azt egyes sophisták tanították; hanem az állam alkotó vonása az ember lényegének, emberi lényeghatározománya. Az *államnélküliség nem emberi sors!* Inkább csak istenek vagy állatok számára való. Szó szerint így mondja Aristoteles: „Az államnélküli lény vagy jobb vagy rosszabb mint az ember, vagy valami félisten, vagy állat.” Itt kérdeznünk lehet: vajon az államnélküliség a külföldre való meneküléssel kezdődik, vagy nem ott kezdődik már az államnélküliség, ahol idegen hatalom brutális önkénye a saját államunkat elnyomja és helyére az elnyomó hatalom önkényuralmát helyezi?

* *

*

Ha a felhozott példákban általánosságban az állam pozitív és az államnélküliség negatív jelentőségét emeltük ki az ember életére nézve, most azt kell megpróbálnunk, hogy valami konkrétabbat is mondjunk arról, miért nem tudja az egyén mint egyén életét tökéletessé formálni, miért van morálisan veszélyeztetve az egyén mint olyan, az állam, a közösség nélkül? E kérdésre való válaszadásnál előnyösnek látszik, ha a *szomszédsági ellenőrzés* fogalmából indulunk ki, amely bennünket a legrövidebb úton a tárgyalási problematika középpontjába vezet. Itt ne próbálkozzunk azzal az ellenvetéssel, hogy állam és közösség két különféle fogalom, amelyek semmiképp sem vehetők ugyanabban az értelemben. Problémánk tagolódásában e különbségre nem szükséges reflektálnunk. Amiből itt kiindulunk, az az emberi életközösség, amely ugyanazon állami törvények által nyer fogalmat. Ennek előfeltételezése mellett kell most megvizsgáljunk közelebbről a szomszédsági ellenőrzés fogalmát problémánk további kifejtése érdekében. A szomszédsági ellenőrzés fogalma szociológiai fogalom, de az etika sem mondhat le róla, ha az erkölcsiség reális alapjait akarja megvizsgálni. A szomszédsági ellenőrzés ugyanis az a tényező, amely a hagyományok és az erkölcsiség megtartását leginkább alátámasztja.

E szomszédsági ellenőrzés a hagyományok megtartásánál és az erkölcsiség megőrzésénél normális körülmények között, amikor az

ember hazájában él, féltudatos vagy pedig épp nem tudatos hatalommal és magától értetődöttséggel érvényesül. Tettek hajtátnak végre a barát, de az ellenség hatása alatt is, akik a szomszédsági ellenőrzést akarva-akaratlanul állandóan gyakorolják. És ebben az összefüggésben nem szabad a barátok részéről kiinduló hatásokat mindig pozitív hatásoknak, az ellenségek részéről kiinduló hatásokat pedig mindig csak negatív hatásoknak tekinteni, ha az emberi cselekedetek erkölcsi értékének megítéléséről van szó. Mert jó cselekedetek történnek az ellenségek miatt is, mikor tudni illik arra törekedni, hogy ellenségeink szemében igazaknak tűnjünk fel.

Másfelől az erkölcsi erőfeszítés épp ott gyengülhet meg, ahol a barátoknak túlságosan nagyfokú megértésére és engedékenységre számíthatunk. De hasson bár a barát vagy a ellenség által kifejtett szomszédsági ellenőrzés majd negatív majd pozitív irányban cselekedeteink erkölcsi értéke tekintetében, fontos csupán az önbélatás, hogy normális körülmények között, mikor az ember hazájában él a szomszédsági ellenőrzés le nem becsülhető szerepet játszik, amely a tényleges hagyományok és erkölcsök megítélésénél mindig figyelembe veendő. — Ez a szomszédsági ellenőrzés a haza elvesztésekor, a saját országból való hirtelen elmenekülés alkalmára megrendül vagy éppen meg is szűnik. Az emigráns az új országban, az új környezetben ahová rendszerint váratlanul kerül, egyedül érzi magát, távol a megszokott közösségtől, ennek következtében távol a tudatosan vagy féltudatosan átél szomszédsági ellenőrzéstől. Minthogy eleinte az emigráns senkit sem ismer, könnyen abba a veszedelmes illúzióba esik, hogy maga ismeretlenként élhet és másoktól meg nem figyelve cselekedhetik tetszése szerint.

A táborban folytatott élet, különösen ha a menekültek között rokonok és barátok vannak és ha a tábor vezetősége gondot fordít arra, hogy a menekültek rendszeres foglalkozáshoz jussanak és lelki gondozásban részesüljenek, egy ideig még pótolja bizonyos fokig a normális szomszédsági ellenőrzést. Mindez elesik teljesen azonban olyan esetben, ahol a menekült minden ismerős és barát nélkül teljesen idegen környezetben kénytelen új életet kezdeni. A szó legteljesebb értelmében csak ekkor beszélhetünk hontalanságról.

* *
*

A hontalan ember legnagyobb veszedelem abban rejlik, hogy könnyen *nihilizmusba* eshetik, fogékonnyá válik a nihilizmus veszélyeivel szemben. A nihilizmus nyilván általában lelki betegség, amely nemcsak a hontalan embert fenyegeti. A nihilizmus fenyegeti az egész modern világot, mely a maga hitetlenségében nem ismer sem isteni világműmentumot, sem isteni törvényt, sem isteni igazságosságot és azért a világot a véletlen művének tekinti, amelyben sem benső resem mélyebb értelem nincsen. A hontalan ember nihilizmusának azonban külön formái vannak és nagyobb súlya van. Egyik ok, ami a nihilizmus irányában hat, abban rejlik, hogy az állam, amelyben a hontalan él, számtalan idegen állam, amelyben ő bensőleg nem is résztvenni. Mert vagy közömbös az idegen állammal szemben, amelyben élni kénytelen vagy pedig megpróbál résztvenni ebben az államban, a politikai közakarattal, kialakításban oly módon, hogy részt vesz egy politikai életben. Az utóbbi azonban rendszerint párt végződik, hogy a hontalan ember szándéka meghiúsul a belföldiek ellenállása miatt rossz néven veszik, ha egy ügynevezet „Külföldi” bele akar szólni az ő benső ügyébe. A belföldiek ellenállása az „idegenekbe a „jött-mentekkel”, a „külföldiekkel” szemben eléggé ismeretes, úgy hogy felesleges ezt jobban hangsúlyoznunk. Egyetlen példánk,

szabad legyen azonban itt mégis hivatkoznom, mert e példa számunkra reformátusok számára különös jelentőségű, hiszen egyháztörténetünk legnagyobb emigránsáról, Kálvin Jánosról van szó, aki tudvalevőleg hazájából, Franciaországból a szintén franciák által lakott Genf-be emigrált és ott dacára az ottani lakossággal való vérbeli és nyelvi rokonságnak mint „külföldi” gyakran erős ellenállásra talált.

Tagadhatatlan, hogy ez az ellenállás főleg szigorú reformjainak szót, de az e tény is eléggé ismeretes, hogy idegen volta Genfben való életét és törekvéseit nem kis mértékben megnehezítette. Mennyivel nagyobb kell hogy legyen az ellenállás az „idegennel” szemben az olyan esetben, ahol az emigráns sem vérbeli, sem nyelvi alapon nem áll közel az őt befogadó állam lakosságához! Az emigránsnak ezért hozzá kell szoknia, hogy a politika világa az idegen államban, ahol a hontalan embernek élnie kell, számára egy tilos terület, ahová aligha szabad lépnie. Megtapasztalva azt a leküzdhetetlen ellenállást, amelyet az állampolitika hatalmai az emigráns számára jelentenek, az utóbbi politikai törekvései az emigráns politika irányában törnek maguknak utat. Itt olyan terület akad az emigráns számára, ahol politikai törekvései akadály nélkül megnyilvánulhatnak. De azonnal meg kell itt jegyeznünk, hogy a sokféle emigráns csoport különböző pártjainak politikája rendszerint irreális törekvésekkel és célkitűzésekkel párosul, amelyek a józanul gondolkozónak nem sok hasznot ígérnek és amellet semmiképp sem pótolják az állam normális politikai életében való részvétel értékét. Ez a belátás aztán legtöbbször oda vezet, hogy az emigráns, ha nem akarja erőlt hasztalanul elpocsékolni, tartózkodik minden politikától és előnyben részesíti a társadalmi élet más formáit, amelyek hivatva vannak, hogy pótolják számára az „elvezett paradicsomot”.

— Az emigráns ezek után a társadalmi élet területén keres magának közösséget és feladatokat s itt kétségtelen nem is találkozik oly jellegzetes ellenállással mint a par excellence politikai téren. Barátságosság és humanitás megkönnyítik itt azon törekvéseit, hogy kiszabaduljon az egyedülmaradásból és eljusson emberi találkozásokhoz.

Azonban itt is, a tisztán társadalmi élet és magán élet területén is, különös nehézségek várnak az emigránsra. E nehézségek először is természetesen az idegen nyelvvel függnek össze, de semmiképp sem merülnek ki pusztán a nyelvi problémában, hanem az emberi lény mélyebb rétegeiben gyökereznek, a lélek kultúra-alkotó és kultúrát átélő erőiben, amelyek népről-népre kisebb-nagyobb különbséget mutatnak. A nyelvi különbség csak külső jele egy mélyebb, egy lelki és kulturális különbségnek, amely különféle népek fiai között fennáll, s amely a különféle népek különféle szokásaiban és stílusában nyilvánul meg. Itt nem kívánunk foglalkozni azzal a problémával, hogy vajon lehetséges-e és jogos-e különféle nyelvek, különféle életformák, különféle kultúrák összehasonlításánál értékkitevéteket mondani.

E kérdés megválaszolása nem tartozik abba az összefüggésbe, amely tárgyalt problémánkból adódik. Itt elégséges, ha arra a különbségre reflektálunk, amely az emigráns nyelve és az őt befogadó állam lakóinak nyelve között fennáll. E nyelvi különbség mélyebb különbségekkel jár karöltve, a nyelv mögött rejlik emocionális erők különbségével, mely erők a különféle népek szerint több-kevesebb eltérést mutatnak egymástól. Innen származik az a szakadék, amely az emigráns lelkét az idegen ország lakóinak lelkétől elválasztja és amely pusztán az idegen nyelv külső elsajátítása által még nem hidalható át. Hogy egymáshoz közelebb jussunk és egymást bensőleg megértjük, ahhoz nem elégséges az idegen nyelv

külső, mondhatnám, technikai elsajátítása és uralása az emigráns részéről.

Az emigráns csalódásai emigrálásának első idejében magától értetődőek. E csalódások abból a lényegkülönbségből származnak, amely két nép között fennáll. A helyzet azáltal javítható meg, ha az emigráns leküzdí önmagát, mérsékli kritikai magatartását az idegen néppel szemben, belátva azt, hogy e nép érzelmi életének más megnyilatkozásmódjai vannak, mint amelyekhez ő szokva van s hogy ezeket neki meg kell ismernie és nem pusztán kritizálnia, ha e nép körében élni akar. Az idegen nép irodalmába és történelmébe való szeretetteljes elmélyedés lényegesen hozzájárulhat ahhoz, hogy az emigráns az idegen nép lelkét, amelynek körében él, bensőleg megértse és vele szellemi kapcsolatba jusson. Az idegen ségnek egy végső maradványa az emigráns életéből azonban sohasem fog eltűnni. A hontalanság minden emigránsiét örök kísérő zenéje.

Ha az emigránsnak nincsen ereje az épp jellemzett nehézségek és az azokból adódó feszültség megoldására, vagy legalábbis az elviselhetőség határáig való csökkentésére, akkor elveszti kedvét és bátorságát egy új élet kezdéséhez az idegen országban és megismétlődő sikertelenségek folytán csökkentértékűség tudatával kezd küszködni, amely magatartása és egész életmódja bizonytalanságában és görcösségében jut kifejezésre. Az emigráns, ki már nem tud segíteni magán, rezignál és elveszti hitét mindenben. Így lesz az emigráns nihilista, aki napról-napra él magasabb cél nélkül, tekintély nélkül, amelyre föltekintethetne, mélyebb értelem nélkül, amely ki tudna váltani minden áldozatkészségét, amelyre egy emberi lény csak képes.

Ha pedig ez a nihilizmus tartós állapotává válik, akkor a hontalan ember elveszett, mert ki van szolgáltatva a vak véletlennek, amely minden embert előbb vagy utóbb tönkretesz, aki átadja magát neki. A kérdés tehát, amely itt felvetődik, így hangzik: hogyan lehet a nihilizmus veszélyét leküzdni, amely a hontalan embert különösen fenyegeti? Van-e mód és út azon az emberen segíteni, aki elvesztette otthonát és honát, rokonait és barátait, anyagi és szellemi értékeit, hogy a megrendült hontalan élet új fundamentumra, új szellemi házára találjon?

Vagy nem mentünk talán túlságosan messze e kérdéssel, amely egyenesen az emigráns szellemi javainak elvesztéséről is beszél? Az utóbbi kérdéssel kapcsolatban meg kell azonban gondolnunk, hogy az emigráns szellemi világa is, amelyet lelkében régi hazájából magával hozott, az exilium súlyos éve alatt megerőtlenedik és elveszti régi fényét, akár csak a régi nyelv, az anyanyelv, amelyet az emigráns az idegenben nem használ. Az emigráns saját népének költészete és története lassanként feledésbe merülnek, sőt akarátlanul is hátraszorítottak lelkében azon hatások által, amelyek új hazájában körülveszik és szakadatlanul ostromolják. A saját szellemi világ ápolására az idegen országban folytatott élet nem ad helyet.

(FOLYTATJUK)

¹⁾ Ez az előadás, melyet két részletben közlünk, a Magyar Református Lelkigondozói Szolgálat ezévi genfi nagygyűlésén hangzott el.

IGE

„Elfáradnak az ifjak és meglankadnak, megtántorodnak a legkülönbek is; de akik az Űrban bízának, erejük megújul, szárnyra kelnek, mint a saskeselyűk, futnak és nem lankadnak meg, járnak és nem fáradnak el!”

(Ézsaiás 40 : 30, 31)

E napokban levelet kaptam egy honfitársunktól, aki néhány hónappal ezelőtt vándorolt ki Amerikába. Érthető érdeklődéssel vártam az „új világ”-ból küldött első beszámolóját. Sajnos nem olyan volt, mint amilyenre számítottam. Fáradt, kiábrándult, reményét vesztett ember levele volt ez.

Megérthető ez a lelkiállapot. Amikor Magyarországról menekült, állását és amiye volt otthon hagyta. Erejét megfeszítve igyekezett más országban új existenciát teremteni. Ha ebben az igyekezetében balszerencse kíséri, annál nagyobb a csalódás. Felmerül a kérdés: miért küzdeni tovább? Ugyis hiába. S az ember hajlandó feladni a küzdelmet.

Ugy gondolom, nem ő az egyetlen, aki ilyen lelki krízisen megy át. Még akkor is, ha valakinek biztos, állása és existenciája van, jön idő, amikor úgy érzi, hogy ereje elfogy s a reménytelenség sűrű köde áll meg a lelkét.

Izrael népe a babyloni fogság idején nagy lelki krízisen ment át. A fogságba hurcoltaknak és az otthon maradtaknak egyformán

nehéz volt a sorsuk az idegen uralom alatt. Semmi jel nem mutatott arra, hogy rövidesen jóra fordul a helyzet. Csodálkozhatunk-e rajta, hogy a nép nagyrésze elvesztette reményét a jobb jövőben. Elfáradtak az ifjak és megtántorodtak a legkülönbek is. Ezeket a csüggedőket, testileg-lelkileg elfáradtakat vigasztalja a próféta. Nem azzal az olcsó vigasztalással, hogy „majd csak lesz valahogy”. Nem is valami csodavarással, amely délibábot varázsol a szemük ele. Rámutat az erő örök kiapadhatatlan forrására: az örökkévaló Istenre. Ő ad erőt a megfáradtaknak.

Ha valaki testileg fáradt, pihenésre van szüksége. De ha lelkileg fáradt az ember, és ilyenek sokan vannak manapság, akkor nem segít a pihenés, még a legkitünőbb nyaralás sem. A lelki erő forrása nem önmagunkban, se nem a világban, hanem Istenben van.

Az Ur nekünk is küldi ezt a vigasztalást. Bármilyen nehéz legyen is sorsunk, bármennyire megfáradtaknak is érezzük magunkat az élet küzdelmében, mindenkor új erők forrására találunk. Istenben, az Ő Igéjében. Aki ezt a forrást nem ismeri, vagy nem keresi, annak élete inkább botorkálás, mint szárnyalás, lefelé hajló és nem egyre felfelé emelkedő vonalat mutat. Boldog vigasz tudni, amikor az élet küzdelmében elfáradunk, hogy Isten megújítja az erőnket. Ha csalódás ér, ha kísértés környékezik, ha kereszt nehezedik a vállunkra, Ő nekünk új erőt ad. Egyetlen feltevése: ismerjük meg Őt és higyjünk Őbenne.

Ha hitben járunk, akkor a mi életünkben is valóra válik az Ige. Akkor életünk felfelé irányul, sasszárnyalás lesz, amely egyre közelebb visz minket Istenhez.

Weöres Sándor versei

Weöres Sándor, *A hallgatás tornya*, 30 év verseiből. (Szépirodalmi Kiadó, 1956).

1956 dicsőséges és fájdalmas eseményei közepette sem kedvünk, sem időnk nem volt, hogy felfigyeljünk talán legnagyobb élő költőnk első nagy, átfogó, 400 oldalas verseskötetére. Most, hogy a szabadságot elűzték, egyik elsőrangú feladatunk megint csak az, hogy számontartsuk népünk igazi értékeit, nekünk, a kívül-rekedteknek pedig különleges kötelességünk, hogy ápoljuk a magyar szellemet, hódoljunk nagyjainknak. Weöres Sándor esetében ezt annál inkább meg kell tennünk, mert nevét hivatalos reklámozás, tömjénezés nem vette körül az utóbbi évek során és 1947 és 1955 között csak kínai és orosz versek nagy-szerű műfordítójaként juthatott el úgy-ahogy az olvasókhoz.

Arra, hogy Weöres Sándor költészetének méltó emlékművet emeljünk, nemcsak egy újság, de még egy vaskos folyóirat oldalain sem vállalkozhatnánk. Csak egy hosszú és mélyenszántó tanulmány, komoly filozófiai, vallástörténeti, mitológiai és nyelvészeti felkészültséggel megírt könyv volna képes megoldani ezt a feladatot. A jelen és a jövő filozófusainak, irodalomtörténészeinek és stílus-kutatóinak ez lesz az egyik legszebb feledata. A mi célunk jóval szerényebb, más nem is lehet: csak nevét akarjuk bemutatni, verseinek, nyelvének egy-két szépségét szeretnők élveztetni az olvasóval. Erre megnyílt az alkalom most, hogy megjelent „A hallgatás tornya”, mely harminc év munkájának legszebb és eddig gyakran hozzáférhetetlen termékeit foglalja magában.

Weöres Sándor sohasem lesz népszerű költő, sohasem fog a magyar szívekben Petőfivel vetekedni. Nyelve gyakran elvont, mondani-valója nem a mindennapi magyar élet súlyos problémáinak tükré, mint Illyésnél, másik legnagyobb élő költőknél. Nagyobb különbség mint Illyés Gyula és Weöres Sándor között el sem képzelhető.

Weöres tudatosan vállalja minden igazi költő sorsát, a magányt. Néha visszakívánkozik ugyan a többiek közé, „abba a világba, melyet nem én teremtettem” (*A képzelt város*), de tudja, hogy csak művében élhet (*A költő, Ars poetica*), hogy ő határőr, „az ő a hegyen”, akinek „embertelen magányban” kell élnie (*Határőr*). Visszautasítja a „l'art pour l'art”, az öncélú költészet vádját (már 1938-ban):

Hogyha akol búze nélkül akarsz kószálni,
magadban:

„l'art pour l'art költő!”-bömből az új
kritikus.

(Politico-Epidemia)

Nem „l'art pour l'art” költő, de nem is „pártos” költő: keleti vallások fatalizmusával vallja „szenvédő”, passzív, de nem céltalan, hivatását:

Mit bánom én, hogy érdemes,
vagy céltalan a dolgom?
Patak vagyok: kérdjem-e, hogy
habomat hova hordom?

Harcolok: nem tudom, kiért
és nem tudom, ki ellen.
Nem kell ismernem céloimat,
mert céloim ismer engem.

(A célról)

Ez a magányos aszkézis természetesen nem jelenti azt, hogy egy olyan sokoldalú gazdag költőt, mint Weöres, ne ihletné meg időnként az emberi, szociális téma; példa erre az ironikus „Grófkisasszony” (egyetlen verse, „A tavaszi dal”-jal, amit 1951-ben felvettek a „Hét Évszázad Magyar Verseit” közé!), a keserű

Nagyfejük” és a különös módon éppen Rilkére emlékeztető „Munkanélküliek”:

Feljük-indultak az utcák,
lassan testükbe-gyökereztek,
szük sorsuk beljük-fogódzik,
mint földbe a vásott keresztet,
vagy nők a levendula-szágba,
mikor már túlsokat szemeztek,

s a napjaik, bús libasorban,
hosszu kötélén lengedeznek,
mint kormos szelben rongyos ingek,
miket egyszer kitergettek
s szekrénybe többé sose tesznek.

Legegyszerűbbek, leginkább közérthetők, aránylag nagyszámú népdalszerű vagy tájleíró versei. Az előzőket elsősorban az 1940-ből származó „Cseremis dalok”-ban és a „Rongyszőnyeg” sorozatban és az 1950-ben írt „Magyar etűdök”-ben kell keresnünk, az utóbbiakat elsősorva megtaláljuk az egész kötetben. De népdalai is tele vannak különös képekkel, tájai is átszellemülnek, klszélesednek, akár-csak ez a „Borus tenger”:

„Tömött, alacsony égről
a víz sötétjére csüggnek a bárkák,
Köztük hosszú sávban
villog az ónszürke fény
messzeségtől part-szakadékiig.
Gyér vörösfenyők csavaros törzse
sose-látott színre váltott.
Ez a táj,
hol folyton temetik a világot.

Itt kellene idézni az „Erdei dal”-t, „Az Éjszaka csodái”-t az „Anyámnak” című és sok más versét, melyek a legkülönbözőbb hangnemek, az érzéki és érzékfeletti világ csodálatos, néha modernen díszharmonikus harmóniái.

Weöres Sándor „a magyar szó és képzelet egyik legvakmerőbb kalandosa” (Cs. Szabó László), azok közé a költők közé tartozik, akik az olvasótól erőfeszítést, aktív együttműködést kérnek. Valéry szerint a francia szimbolisták a közönség kegyeleért versengő művek helyett közönséget teremtő műveket írtak. Áll ez részben Weöresre is, és nem véletlen, hogy hazai hírek szerint éppen Mallarmé-versek fordításával foglalkozik. Hosszasan beszélhetnénk humoráról, szimbólumhasználatáról; de annak, hogy a felületes olvasó egyszerű elolvasás után sok versét nem érti meg, főleg két oka van: nyelve különös és témáit nem a mindennapi életből veszi.

Weöres Sándor a magyar nyelv vegyészé és bűvésze. Nagyszerűen és mégis eredetien utánozza a népdal, Bercsenyi, Kisfaludy, Katona nyelvét, de ugyanakkor már a kezdettől fogva megvan sajátos stílusa, új képei, modern szóhasználat. Tizenhét éves korában, 1930-ban írja „A Krisztusszemű Asszonyok”-ról, hogy

Szemük mély, naptalan
kút messzi tereken....
Az arcuk Nap kövén
köszörült fájdalom.

És tovább lapozva, egyik különös új képre bukkanunk a másik után: Arcodra hálók szakadoznak, — Allva alusznak a lovacsókák, jálmuk a szénára festve, mint kínai betűk kuszasága, — Sárga bucka-táj, lahol a „volna” ráncot vág, s a „nincs” köszörűként forog, és így tovább. Nem riad vissza a költő modern, „próza” képektől sem: mikor az ingyen fényű égi üzeme akcióba lép (*Gázlámpa*).

Nyelve, stílusa eredetiségét rendszerint azonban már maga a vers témája határozza meg. A tájkép, a szerelem, az emberi gondok nem

egyedüli megihletői Weöres Sándor költészetének: a filozófia, a biológia és a vallás legmélyebb problémái válnak versei központi mozgató erőivé. A születés és halál azonossága, az egység és a részek viszonya, az éj, a természetben lefolyó titokzatos áthasonulások, Hellas és a Távolkelet eszme- és problématerhes mitológiai mind versek tárgyát képezik. Ezek között a témák között kell keresni azt az erős hatást is, mely több fiatal költőnk, elsősorban Juhász Ferenc versein érezhető.

Weöres nagy érdeme, hogy megteremtette azt a nem egyszerű, de mégis tiszta és szilárd filozófiai és szimbolikus nyelvet, mely e bonyolult kérdéseket hűen tudja tolmácsolni. Példaként hadd említsük meg a Cs. Szabó László anthológiájában is közzétett „Fű, fa, füst”-öt és „Sugaras ének”-et, mely utóbbi a költő talán legvakmerőbb filozófiai nyelvkísérletezése, s melynek „A Hallgatás Tornya”-ban ugyanazon az oldalon megtaláljuk egy korábbi vázlatát is (*Ki letisztítottad sor-sod pereméről a homályos, soha el nem készülő dolgokat.*)

A mitológia és a természet titokzatos szimbolumai elsősorban későbbi hosszabb verseiben tárulnak elénk (*Mahruh veszése, Medeia, Minotaurus, Tatavána királynő*) de a legtöbb apró versében is egybeforr az ember és a természet, a belső és külső világ:

A percet kőből facsarom,
emlék szigonyai merednek,
feledés páfrányai fednek,
és fénybe ível
egy tiszta nyom.

Mért forrasztottál kört gyűrűmbé,
harkályt órámba, vánkosomba,
madárfehérs erőt tudómbé,
villogó karokat agyamba?

Homlokom mély zombékjai felett
növesztek rucapelyheket,
eldobom minden fejemet,
gégem csövén szállok haza,
amíg sarjaszt az éjszaka
tücsökdalból gyors páfrány-iveket.

(Benső táj).

Külön tanulmányt lehetne írni Weöres vallásos verseiről, érdekes volna általános vallás érzületének és azoknak a tisztán krisztusi ihletű verseknek egymáshoz való viszonyát vizsgálni, melyben a költő mély alázattal az emberi semmisség és a kegyelem, az isteni végtelenség énekese. Van teológus, aki az istenkáromlást, a szent blaszfémiát éppen a hit biztos jegyének tekinti, biztos az is, hogy hiányzik verseiből a szeretet melege, a hit boldogsága. De kérdem, Adyt és Bahitsot kivéve melyik nagy modern költőnk írt olyan meg-rázó keresztényen versét, mint Weöres „Zsol-tár”-a?

Kínok árnyékaiból,
kínok árnyékaiból
szólok hozzád Istenem.
Kín már, sujt, temet,
józan eszemet
vak veszélyben,
láncos mélyben
ne hagyd elveszíttenem.

Senki sem tör káromra,
senki sem tör káromra,
bensőm fordul ellenem.
Örök vihar ront,
nincs egy biztos pont
se mögöttem,
se fölöttem,
dög pusztít a lelkemen.

Törd meg kevelységemet,
törd meg kevelységemet,
mély megbánást adj nekem.
Nyársat nyeltem én,

derekam kemény;
mért nem szabad
Súlyod alatt
meghajolnom, Istenem?

Száraz zokogás típor,
száraz zokogás típor
és a szemem könnytelen.
Utam hajlatán
ördög les réám,
vár nehezen:
a két kezem
törrel indul ellenem.

Legyen meg akaratom,
legyen meg akaratom,
ha vesznem kell, jól legyen:
tán kárhózsóm
áldás lesz máson —
de ha én rá
kincset bíztál,
ments meg immár, Istenem.

Alázat, aszkézis, meg nem alkuvás és szívós munka a ránk szabott nagy feladaton, ez az a „tanulság”, ez az a lecke, amit Weöres Sándor verseiből már pusztán erkölcsi vonatkozásban is levonhatunk.

„A Hallgatás Tornya”-ba a versek keletkezésük sorrendjében vannak egybegyűjtve. Érdekes, izgalmas és aránylag könnyű tehát követni benne a költő fejlődését. Van is fejlődés, de még érdekesebb, még feltűnőbb az egység, a nagyszerű egyenletesség. Irodalomtörténetünk során aligha jelent még többszázoldalas verseskötet, mely ilyen töretlenül gazdag, egyenértékű és egyenrangú képekkel, sorokkal és versekkel hirdetné szerzője nagyságát és a minden nagy költő varázspalcájától új életre kelő, új kincsekben dús magyar nyelv szépségét.

K. V. S.

Bécsi képeskönyv

Yehudi Menuhin

ÉS A „PHILHARMONIA HUNGARICA”

Nem az elfogultság túlzása, ha azt mondjuk, hogy nemzetközi jelentőségű kulturális esemény színhelye volt június 21-én a bécsi Groszer Musikvereinssaal. Az igazi ünnep megilletődött hangulata töltötte el lelkünket a nézőtérén, az ünnepé, mely néhány órába sűrít egy életérzést, felold és közömbösít gondot és bánatot. Ez az ünnepeste a megszolgált és megérdemelt büszkeség érzését is felkelte bennünk. Igen, a méltó büszkeséget, mert alig félévvel a forradalom eltűnése után bárati bár, de mégis idegen földön megszületett egy magyar zenekar, amely ezen az estén a nagy nyugati filharmonikus zenekarok egyenrangú társaként jelentkezett, versenyképes társként a művészi kifejezés alkotómunkájában. S mindennek legjobb bizonyítéka éppen az, hogy a világszerte ünnepezt, ismert és elismert hegedűművész nevét és hegedűjét adta a Philharmonia Hungarica nevéhez és előadásához. Mintegy fémjelzte és hitelesítette barátságát és elismerését, mellyel a zenekar magyarjai művészi munkájának és a magyar nép igazságának adózik.

A Rozsnyai Zoltán által megilletődött elmélyüléssel s a mű iránti őszinte alázattal dirigált beethoveni Egmont Ouverture után Bartók hegedűversenye következett. Nem véletlen, hogy e nagy magyar művész barátja és őszinte propagálója, Yehudi Menuhin, éppen Bartókot játszotta ezen az estén. Van valami jelképszerű abban, hogy ez emigráltakból összeállt zenekar bemutatkozásakor egy emigrált műve csendül föl a barát hegedűjének hurjain, emigrálté, aki sorstársunk volt, honfitárs és művész. És van valami jelképszerű abban is, hogy e külföldi barát, akinek művészetét jelent valamit — és milyen sokat! — a szabad világ szellemi színpadán, kiállt a magyar zenekar elé: mintha e szabad világ művészi és erkölcsi hódolatát testesítette volna meg, mint ünnepezt és ünneplő.

Azután Kodály Psalmus Hungaricus-át hallottuk. A tenorszólistát Kaposy Andor énekelte, őszinte átéléssel. Kodály Zoltán, aki pátriárkális korának terhére a bölcs és a művész derűs nyugalomával viseli, otthon maradt. De a szellem, amelyet életműve tükröz, itt él közöttünk, igazi hordozói és tisztelői mi vagyunk, mi emigráltak, akik e szellemből és miből gyakorlatot csinálunk, koncertdobogón, ünneppel és művészi munkával, külföldön.

És tapsban nyilvánult meg a köszönet, mely a bécsi Rádió és a Mozart Saengerknaben kórusát illeti, mert eljöttek hozzánk, hogy velünk ünnepejenek.

Minden további jelző hibás és fölösleges lenne ez este jellemzésére. A valóság és az előadás művészi igazsága önmagában „felsőfok”, olyan szuperlatívusz volt, melyet nem lehet tovább fokozni. Talán később, egyszer, ha majd e zenekar további sikereiről számol-

hatunk be, szólhatunk még az emlékezés megrengő hangján ez estéről. Mert e zenekarnak élnie kell, s ez most kérés. Talán lehetünk oly merészek, hogy azt mondhatjuk a világ illetékes hatalmasainak: több mint kérés, a szellemi és erkölcsi viágrénd parancsa. A zenekarnak élnie kell, hogy a zene nemzetközi formanyelvén hirdesse egy nemzet hírét, amely Európához tartozik, végzetes elrendel-tetéssel, ezer esztendeje.

A THALIA HUNGARICA

Magyar Nemzeti Színház Társaság meghívja önt bemutató előadására a bécsi Stadttheaterben. Bemutatják

Zilahy Lajos

A ZENEBOHÓCOK

c. három felvonásos commedia dell'arte-ját
1957. június 18. 19.30 órakor

— ez állt, három nyelven, a piros-fehér-zöld-szegélyű, aranyos nyomású, izléses meghívón. Még lelkünkben zsonganak a bécsi ünnepi hetek eseményeinek emlékei, még fülünkben cseng egy-egy shakespeare-i mondat, még felvillannak szemünk előtt mozdulatok és színek, amikor lassan a magasba huzódik a Stadttheater vasfüggönye, s a rivalda színes fénybe lép két clown — apa és leánya — és magyar szavával kéri a közönséget, mondja meg, mit játszanak, mert ők bizony nem készültek semmivel. S a nézőtér feláll egy szerénykülsejű, félszeg költő/már amilyenek a költők lenni szoktak/, feláll Ovidius és Dante testvére: Pehely úr s megkéri a bohócokat, játsszák el darabját, /de nagyon szomorúan, csakis szomorúan játsszák/, darabját, melynek témája ez: egy férfi halálosan szeretett egy nőt...

De mielőtt Pehely ur tovább mondaná szövegét, pillantsunk vissza az elmúlt négy hónapra, ami ezt az ünnepi bemutatót megelőzte. A Bécsbe menekült magyar színészeket az osztrák kollegák „Ungarnhilfe für Bühnenkünstler” elnevezésű szervezete szeretettel és hatalmas anyagi erőfeszítéssel támogatta. Csak éppen játszanok nem lehetett, hiszen ki érti szavunkat a világban? Am a „Congress for Cultural Freedom” nevű hatalmas világszervezet /s ez valóban mesészerű/, mint valami jótékony és gazdag nagybácsi, a játék lehetőségét is megteremtette a magyar színészek számára. Elhelyezte őket a badeni Esplanadestállóban, kényelemmel és viszonylagos gondtalansággal vette körül őket, hogy bemutatóra készülhessenek, megmutathassák a világnak, mit tudnak? De nemcsak a színészeknek adott lehetőséget a játékra, hanem a zenészeknek és a táncosoknak is. /Csak az íróknak nem!/ Így aztán veszekedések és lelkes próbák, mély kétségek és hívó hangulatok áran eljutottak odáig, hogy Molnár Tibor, azaz bocsánat: Pehely úr, felajánlja darabját a bohócoknak. ...és elkezdődött a játék. A komédia, amit Zilahy Lajos több mint harminc évvel ezelőtt írt, s olyanok vitték sikerre, mint Rózsahegy Kálmán — a magyar színház 84 éves doyenje, aki jelenleg a budapesti Sportkórház-

ban fekszik autoszerencsétlenségéből származó sebesüléssel — meg Bajor Gizi /aki hét évvel ezelőtt a halálba menekült/ és Ödny Árpád, akinek 20 éves halálozási évfordulójáról jövőre emlékezünk meg.

Elkezdődött a komédia, mely szerint Angyal úr /Juhász József/, az öreg zenetanár írt egy operát. Az opera szövegét Pehely úr írta, a költő, aki szerelmes Angyal úr leányába, Fruzsina-ba /Ferrari Violetta/. De szereti őt Angyalék alberlője, Madár úr is /Bozóky István, egyben a darab rendezője, a tornatanár. Azonban az operát nem fogadják el. Apa és leánya egy manager ajánlatára zenebohócként kapnak szerződést külföldön /I. felv./ A két ifjú, Madár úr és Pehely úr, követi őket a cirkuszba. Madár úr az öltözőben ismét szerelmet vall Fruzsina-nak, aki valami nagyra vágyva, viszszaütötte őt. S Madár úr valóban nagyot tesz érte: ledobja köpenyét és elindul a porond felé, mert ő a híres Tom-Tom, a légtornász és halálugró. Két szaltó közben lezuhan. Fruzsina elájul, apja elviszi őt, az örült kavardásban csak az igazgató találja föl magát. A függöny elé lép és bocsánatot kér a közönségtől, hogy a komédia komolyra fordult, mert akadt társulatomban egy ember, hölgyeim és uraim, aki az önk szemellettára merészelt összezuzni magát /II. felv./

Ismét otthon. Angyaléknál megjelenik a sebesült Madár úr. Fruzsina nem vágyik többé a magasba, ahonnan le is lehet zuhanni, odaadja kezét Madár úrnak. S mikor az boldogan elmegy, megjelenik Pehely úr, elújságolja, hogy az operát bemutatták, de a közönségnek nem kellett, mert szomorú volt. Aztán megkéri Fruzsina kezét, bár tudja, hogy Madár úr menyasszonya, mégis megkéri, mert így éli át az érzéseket és így éli meg az életet, ő, az örök magát /II. felv./

Az előadás bizonyára jobb lett volna, ha a forradalom és a menekülés emlékei, a jelen nehézségei és a jövő gondoljai nem emésztik a művészek erejét. Azonban így is sikert aratott, komoly, őszinte sikert, sok tapssal és igaz elismeréssel, amelynek látható jeleit az osztrák sajtóban olvashattuk. A színpadon, tehát a játékban és a nyelvben /amely még mindig erős várunk és igaz hazánk/ a színészek magukra találtak. Különösen ki kell emelnünk Molnár Tibor játékát; amint kimegy a szobából — háttal a közönségnek! — vállá tartásában, keze mozgásában olyan ábrázoló erő feszül, ami ősi és döbbenetes.

Ferrari Violetta elbájoita és megejtette a közönséget finom és eleven, álmodozó és bele-törődő Fruzsina-figurájával, s egy osztrák szí- nésznr ezt mondta róla e sorok írójának: ha nekünk ilyen színésznőnk volna!... Juhász József a III. felvonásban találta meg igazi hangját, mulatságos volt és szánivaló, emberi. Igazi műgonddal kidolgozott figurát adott Bozóky István, bár egyéniségének a szerep nem egészen felel meg. De a rendezés mérték-tartó voltáért nagy dicséret illeti, s talán igaz-zabb lett volna az előadás, ha kissé játékosabb-ra fogja a kavargó színpadi munkát. Nem hagyhatjuk említés nélkül a többieket, kisebb szerepekben, akik mind, külön-külön, megérdemelten arattak tapsot: Bartha Mária, Arvai Ági, Pap Teri, Bán Tamás, Lendvay Lajos.

A szünetekben német, angol, magyar szavak röpködtek a levegőben, s Juhász Józsefnek és rajta keresztül a társulatnak Kéthly Anna kívánt sok sikert.

A siker igazi volt, büszkék voltunk ezen az estén. De önkénytelen vetődik föl a kérdés: mi lesz e társulat sorsa? Hol, kinek, miként fog-nak a jövőben játszani? Végül is mi lesz a sorsa a magyar színészek külföldön? Mi lesz a sorsa a magyar színészeknek, aki október utolsó napjaiban a színpadi deszkák helyett nagy és dicsőült magyarok szobrainak árnyékában, tankokon és izzó hangulatú gyűléseken vált hőssé, olyan szerepben, amit a forradalom — ő, milyen közhelyszerű és mégis milyen fájdalmasan igaz e szó: — véres valósága írt szá-mára? Mert erre a kérdésre nem felelt még a „Congress”, sem a világ, amely elismeréssel adózott a magyar hősöknek. Pedig ez a kérdés éget és sürget. Hiszen e mai magyar emigrációt — mint minden emigrációt — csak a szellemi elit mentheti meg egy tisztultabb jövő számára.

Simányi Tibor.

Könyvszemle

Menczer Béla, A Commentary on Hungarian Literature (Amerikai Magyar Kiadó Castrop-Lauxer, 1956).

Igen örvendetes, hogy az Amerikai Magyar Kiadó tudományos sorozatában megjelent ez az angolnyelvű és rövid, tehát hasznos magyar irodalomtörténet. Bár Menczer Béla kommentárnak nevezi könyvét, én inkább irodalomtörténetről beszélnék, mert a szerző különbséget tesz ugyan az előszóban e két kritikai műfaj között, de a továbbiakban a magyar irodalom jelentős eseményeit és nagy alakjait tárgyalja időleges sorrendben. Kommentárjáról pedig akkor beszélhetnénk, ha a könyv teljesen egyéni nézeteket tartalmazna, vagy irodalmunknak csak néhány különleges mozzanatát emelné ki és tenné tüzetes vizsga tárgyává.

Egy-két kivételes esettől eltekintve, a magyar irodalom elképzelhetetlen a mindenkorai magyar történelmi helyzet nélkül. Komoly érdeme a könyvnek, hogy mindenütt rámutat erre a kapcsolatra, a politikai és irodalmi élet szerves vagy legalább szoros egybefonódására. Ez a módszer egyben megengedi az írónak azt is, hogy érdekes és gyakran eredeti történelmi és szociológiai észrevételeket szőjjön irodalomtörténeti magyarázatai közé, így pl. amikor kitér a magyar Nyugat és a magyar Kelet, a Dunántúl és a Tiszántúl közötti különbségre, (35. o.), amikor Petőfi stílusával ellentétben rámutat a hagyományos magyar stílus komoly ünnepélyességére (58 o.), vagy amikor Szabó Dezsővel kapcsolatban dicséretreméltó tárgyilagossággal vitatja a magyarországi antiszemizmus bonyolult és kényes kérdését (107 old.). Érdekes az a megjegyzése is, hogy a magyar parasztságnak a két háború között több szüksége lett volna gazdasági szakértőkre, mint szépirodalmi szöszlőokra (111. o.); most, mikor az irodalmi divat zsarnoksága csaknem megkívánja, hogy a népi írókat hősként tiszteljék és csak dicséret jelzőkkel illessük, hasznos és kijózanító egy ilyen kijelentés, csak az a kár, hogy Menczer Béla ezzel nagyjából el is intézi őket, hosszasan nem foglalkozik velük, pedig ezt még egy nála határozottabb ellenféltől is elvárhatnók.

Bár egy percre sem titok az olvasó előtt, hogy katolikus író munkáját olvassa, aki rámutat a katolicizmus szellemi és irodalmi hatásaira, el kell ismernünk, hogy a szerző ösztönösen törekszik a tárgyilagosságra, példa erre a Rákóczi és a Horthy-kor tárgyalása. Bizonyosfokú szubjektivitás természetesen elkerülhetetlen irodalmi értékek felsorolásánál és senki sem veheti rossz néven a szerzőnek, hogy épügy szereti Aranyt és Vörösmartyt, mint Petőfit, hogy jobban szereti Széchenyit Kossuthnál és az urbánusokat a népi íróknál. Ennek ellenére felmerül a kérdés, hogy nem biztosított-e túl sok helyet — ilyen kis könyvben minden sor számít, az olvasó, a külföldi, járatlan olvasó a sorok szerint ítél — Kisfaludy Sándornak, Csokonai és Berzsenyi rovására, hogy nem kellett volna-e bővebben foglalkoznia Móra Ferencel, Tömörkény, Istvánnal és elsősorban Tamási Aronnal. Nem Nyíró és Wass Albertet, hanem éppen Tamást tekintik sokan a legnagyobb erdélyi írónak. Valódi hibával igazán ritkán találkozunk (111. o.: Kassák él még, 127 o.: Weöres Sándor nem népi író és Tamási se igen nevezhető annak), bár általában az az érzésem, hogy a szerzőnek, ki 1955 májusában zárta le kéziratát, nem állott sok adat rendelkezésére az 1945 utáni irodalmi életről.

Eddig terjed a magyar kritika. A könyv azonban angol olvasó közönséghez kíván szólni, érdemes elgondolkozni tehát azon is, milyen hatást kelthet ez a könyv egy idegen-nél. Előre bocsátom, hogy bizonyára megszereti belőle a magyar irodalmat és sajnálni fogja, hogy nem tud magyarul. Ezzel a könyv el is éri célját; két kritikai megjegyzést azonban meg kell tennünk: egyrészt, amennyire az angol nyelvet mint magyar ember meg tudom itélni, a stílus nem mindig szép és a fejezetek nem épülnek fel mindig kerek, szerves egységgé. A könyv végén egy „Appendix”-be összevont lábjegyzetek szerkezete is bonyolult. Másrészt túl sok a szövegben az idegennek

semmitmondó név. Mit kezdjen a szerencsétlen Rádayval, Orczyval, Kóbor Tamással, Bíró Lajossal, ha csak felsorolásokban találkozunk nevükkel? Hiába várjuk el a külföldtől, hogy vegyen tudomást minden valamirevaló magyar íróról, nem teszi meg. Jobb tehát elhagyni kevésbé fontos írónk nevét; külföldnek szánt irodalomtörténetekben néhány jól megválogatott nagy írók és költők arcképe váltakozzék széles korrajzokkal. Ezt meg is találjuk ebben a könyvben, de a többi felesleges.

Ahogy átolvasom kritikámat, az az érzésem, hogy talán túl szigorú voltam. Lapunk rövid terjedelme miatt nagyjából csak azoknak a pontoknak a felsorolására szorítottam, melyekkel nem értek teljesen egyet. Maga az a tény azonban, hogy a helyszűke ellenére kritikát szentelünk ennek a könyvnek, megvilágítja szándékunkat; fel akarjuk hívni rá az olvasó figyelmét. Tudomásunk szerint ez a könyv a legmodernebb és a legjobb idegennyelvű hevezetés irodalmunkba, melyet érdemes ajánlani vagy ajándékozni hazánkért komolyabban lelkesedő és angolul tudó külföldi ismerőseinknek.

K. V. S.

A Magyar Református lelkigondozói szolgálat, a Nyugateuropában élő — s eddig számon tartott — kb. 30.000 református magyar egyházi szervezete június végén Genfben tartotta hivatalos nagygyűlését.

Az egyes országok lelkészi és preszbiteri küldöttei részletesen megbeszéltek a Szolgálat közös kérdéseit, mint pl. a szervezeti együttműködés, a sajtó és iratkeresés, a szeretetszolgálat ügyét. A többnapos találkozó eredményei komolyan megalapozták és elősegítik a helyi munkák további megszervezését, elmélyítését és európai egybehangolását.

Helyszűke miatt kimaradt ebből a számunkból Gollwitzer könyvének folytatólagos ismertetése. A következő szemelvényt szeptemberi számunkban közöljük.

Különböző francia protestáns csoportok (diákmozgalmak, keresztyén szociális mozgalom stb.) egyesültek „Positions Protestantes” név alatt. Céljuk: együtt keresni a feleletet a mai idők kérdéseire, mint pl. a nacionalizmus, az izlám és a kommunizmus. Meggyőződésük, hogy a protestantizmusnak nem szabad visszahúzódnia a gyülekezetbe és az egyéni kegyesébe, hanem foglalkoznia kell politikai, gazdasági és társadalmi problémákkal is. E gondolat elindítóit meg vannak győződve, hogy ez éppen a ma Franciaországa számára nagy jelentőségű feladat.

Az Egyházak Világtanácsa az elmúlt évben 40.000 menekültet segített. Az Egyházak Világtanácsának egyházzakközötti menekülteket segélyező szerve Eastbourne-ben (Anglia) tartott évi közgyűlésén közölte, hogy 1956 április és 1957 május közötti időben az Egyházak Világtanácsa 40.000 menekültet segített új munkakörhöz. A menekültek közötti munka vezetője dr. Edgar H. S. Chandler jelentette ugyanakkor, hogy meg 150.000 menekült vár segítségre. „Lássuk meg e számok mögött a családot, aki alig várja a napot, amikor elhagyhatja a tábor és a befogadó országban megtalálja a közösséget, mely a család részére lakást rendez be és az apa részére munkát keres.”

Ami a magyar menekültek közötti munkát illeti, az oecumenikus segítő szolgálat ausztriai képviselője Arthur kijelentette, hogy ha a világ érdeklődése még egy héttel tovább tartott volna, ma az Ausztriába menekült magyarok egész problémája meg lenne oldva. A 68 szervezet közül, akik az osztrák határon segítséget nyújtottak abban az időben, amikor a magyar menekültek tömegesen özönlöttek át, e pillanatban csak az Egyházak Világtanácsa maradt meg. A legnagyobb problémát az a 3.800 egyedülálló fiatalember okozza, akik semmi esetre sem maradhatnak mostani környezetükben.

Az 1958-ban Brüsszelben tartandó világkiállításon a protestáns egyházak is képviseltetni fogják magukat. A Kongó-osztályon a

misszió jelentős helyet kap, amely magába foglal egy kiállítási termet, egy irodát, egy olvasó-termet és egy filmvetítésre alkalmas szobát. A grafikus művészet osztályán a belga bibliatársulat gondoskodik egy bibliakiállításról. A park szélén a nemzetközi részleg bejáratánál egy modern templomot építenek vasból, alumíniumból és üvegből, egy kiállítási csarnokkal együtt. A belga protestáns egyházak, a külföldi testvéregyházaktól nagymértékben segítve, igyekeznek összegyűjteni az ehhez szükséges összeget. A templomban naponként istentiszteletet tartanak különböző nyelveken, énekarok énekelnek, orgonahangversenyt adnak, felolvasásokat tartanak, stb. A világkiállítás után az épületet másutt állítják fel egy gyülekezet vagy az egész belga protestantizmus szolgálatában.

Az utóbbi 20 év alatt az izlám követőinek száma Afrikában megkétszereződött és 40-ről 80 millióra emelkedett. Ennek a növekedésnek jórészt az afrikai népek gyors természetesen szaporodása az oka. Középfrika 130 millió lakosa közül 28 millió mohammedán, 13 millió római katolikus, 4 millió protestáns és 85 millió egyéb vallások követője.

Soekarno elnök új kormányában az Indonéziai Protestáns Keresztyén Párt elnöke, dr. J. Leimana és még 3 másik protestáns is helyet foglal. Dr. Leimana, aki az előző kormányban egészségügyi miniszter volt, az új kormányban miniszterelnökhelyettes és a szociális ügyek minisztere. A többiek: Maengkom igazságügy-miniszter, Ingkiriwang iparügyi miniszter és dr. F. R. Tobing a területek közötti kapcsolatok minisztere.

A baptista egyház női-missziós társulata az Egyesült Államokban nagyobb összeget bocsájtott a Nemzetközi Keresztyén Egyetem rendelkezésére Japánban. A lányhallgatók részére így 3 internátus lesz: egyet az Egyesült Államok presbyteriánus egyházainak asszonyai ajándékoztak, egyet a prot. episcopális egyházak asszonyai és most ezt a baptista asszonyok. Ez az Egyetem az Egyesült Államok valamennyi prot. egyházának az ajándéka a japán egyháznak a háború után.

jőjjetek

Keresztyén havi lap.

Szellemi fórum.

Kiadja

az Admiraal de Ruyter Fonds

Szerkesztőbizottság:

iff. Kibédi Varga Sándor, Tóth Miklós,

Tülksi István, Végh József.

Szerkesztőség:

Amsterdam, Keizersgracht 232, Hollandia

Minden cikkért szerzője felel.

Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza.

Évi előfizetési díj: Anglia: 4,— sh., Ausztria: 15,— Sch., Belgium és Luxemburg: 25,— fr., Franciaország: 200,— fr., Hollandia: 2,— gld., Németország: 2,— DM., Svájc: 2,50 fr., Svédország: 3,— Kr.

Félévi előfizetési díj a fenti összegek fele.

A terjesztéssel és kiadással kapcsolatos kérdésekben kedves olvasóink szíveskedjenek egyelőre a legközelebbi magyar református lelkészi hivatalhoz fordulni.

Hollandiai kiadóhivatal:

Rijswijk (Z-H), Lindelaan 87 és Magyar

Lelkigondozói Iroda, Utrecht,

Achter St. Pieter 14.

Előfizetési díjak Hollandiában az Admiraal de Ruyter Fonds csekkszámájára

(316430, Utrecht) fizetendők.

Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapon a kiadóhivatallal is.